

هنرستان هنرمندی زیبای اصفهان

در دوره پهلوی اول بنا بر نیازهای اقتصادی، اجتماعی و سیاسی، ایجاد مدارس به خصوص هنرستانهای فنی در کشور احساس شد. بدین منظور در مراکز استانهای تهران، تبریز، شیراز و اصفهان هنرستانهایی به نام هنرستانهای دولتی از طرف «وزارت پیشه و هنر» تأسیس شد، تا افراد فنی و هنرمند تربیت کنند.

هنرستان دولتی در سال ۱۳۱۵ در اصفهان بسا دو رشته نجاری و آهنگری در کوچه تلفنخانه به ریاست ویلهلم مایر تأسیس گردید. در اواخر مهرماه همان سال رشته نقاشی به هنرآموزی شادروان عیسی بهادری^۱ به آن دو رشته افزوده شد. در سال ۱۳۱۶ تعداد داوطلبان برای هنرجویی این رشته‌ها با استقبال بی‌نظیری روبه‌رو گردید تا حدی که مکان مذکور گنجایش این تعداد هنرجو را نداشت در نتیجه مکانی را در خیابان چهارباغ مقابل کوچه فتحیه اجاره و به آنجا نقل مکان کردند.

هنرجویان^۲ رشته نقاشی به دو گروه مختلف تقسیم شدند. رشته نقاشی و مینیاتور و تذهیب زیر نظر مرحوم عیسی بهادری و رشته نقاشی طبیعت زیر نظر مرحوم نورمحمد معیری شروع به فعالیت کردند.

در همین سال اداره کل پیشه و هنر در اصفهان تشکیل شد و بنابراین هنرستان زیر نظر

این اداره قرار گرفت. همچنین قطعه زمینی به مساحت ۲۲ هزار مترمربع در ساحل زاینده‌رود حد فاصل سی‌وسه پل و پل آذر برای هنرستان خریداری و ساختمانی در دو طبقه احداث گردید. در سال ۱۳۲۷ مشکلات موجود در دو هنرستان از جمله اختلافات و برخوردهایی که میان مسؤولان و هنرجویان صورت گرفت، موجب تفکیک هنرستان با دیواری به دو هنرستان مجزا به نامهای هنرستان صنعتی و هنرستان هنرهای زیبا شد.

رشته فلزکاری و درودگری در هنرستان صنعتی و ۹ رشته نقاشی، مینیاتور، تذهیب، نقش فرش، نقاشی طبیعت، منبت‌سازی، خاتم‌سازی، قلم‌زنی، کاشی‌سازی و مجسمه‌سازی در هنرستان هنرهای زیبا در این محل شروع به فعالیت کردند.^۳

در سال ۱۳۳۲ اولین فارغ‌التحصیلان در خود هنرستان جذب کار شدند. از جمله مرحوم جواد رستم شیرازی و استاد عباسعلی پورصفا که هر دو از بهترین فارغ‌التحصیلان هنرستان بودند که به سمت هنرآموزی در رشته‌های مینیاتور و طبیعت استخدام و مشغول خدمت گردیدند.

* کارشناس ارشد مرمت آثار هنری

فرم دو پلان هنرستان شامل شکل مربع مستطیل و L است، که به طرز بسیار زیبا و ماهرانه با ایوانی باز با ۲۵ ستون سر به فلک کشیده به یکدیگر متصل می‌گردد. جلو هر کدام از این دو ساختمان حیاط سبز و زیبایی قرار دارد. حیاط این محوطه متفاوت و متناسب با هر حجم طراحی شده که زیبایی این مکان را دو چندان کرده است.

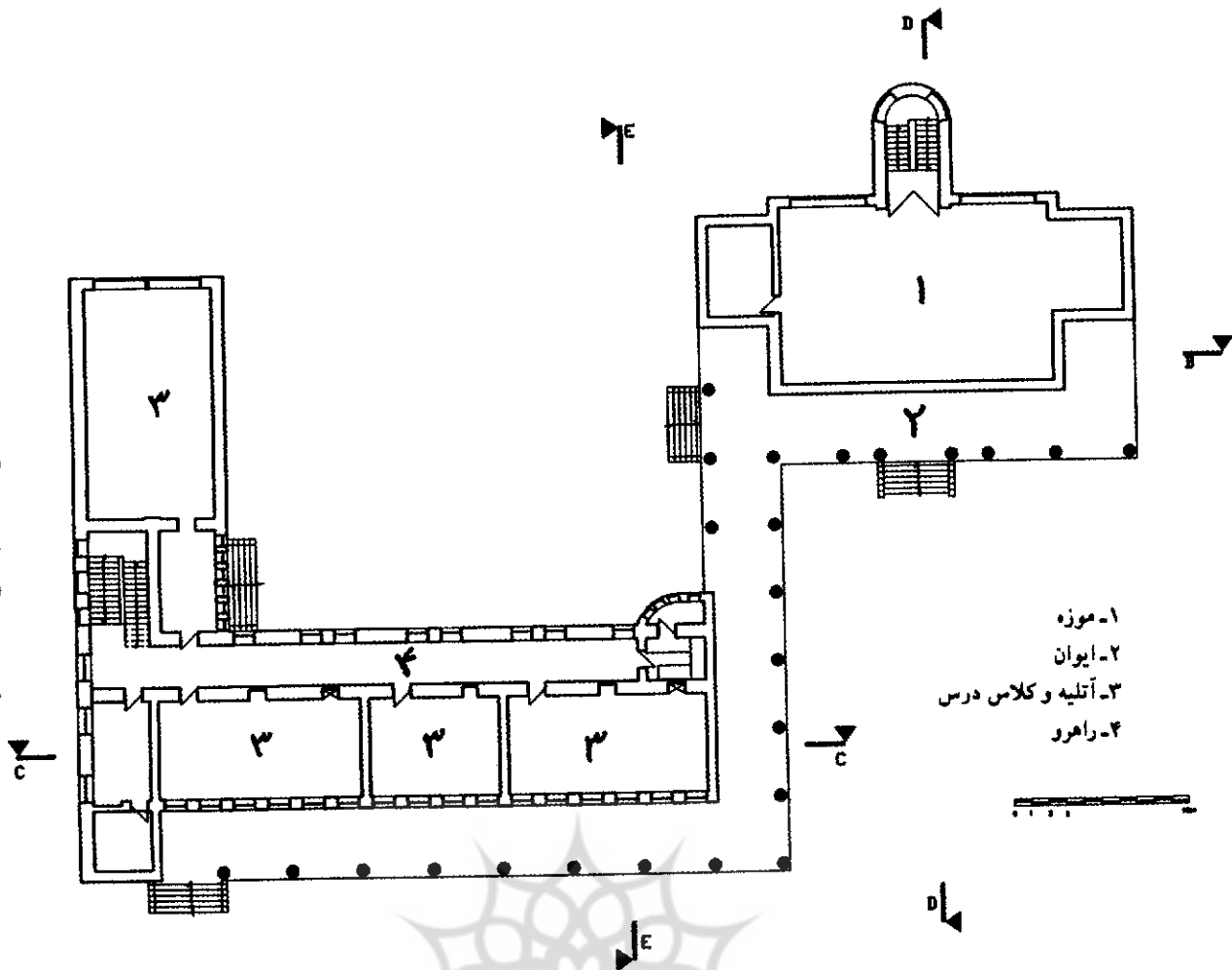
ارتباط ساختمان هنرستان با حیاط توسط ۵ پله سنگی برقرار می‌شود. چهار ورودی برای این بنا طراحی و تعریف شده، ولی ورودی جنوبی بخش مربع مستطیل از بقیه ورودی‌ها شاخص‌تر است که با طرز قرارگیری ستون‌های ایوان مشخص می‌شود. فاصله ستون‌های ایوان بجز جفت ستونی که در دو طرف پلکان ورودی جنوبی قرار دارد به یک اندازه هستند، اما فاصله جفت ستون دو طرف پلکان نصف شده است. این حرکت باعث خاص شدن این ورودی نسبت به دیگر ورودی‌ها گردیده است.

فارغ‌التحصیلان هنرستان هنرهای زیبا از نظر فن و هنر دارای مقام والایی هستند به طوری که این هنرستان و عده‌ای از هنرمندان آن شهرت جهانی یافته‌اند. از جمله هنرمندان بنام این هنرستان^۴ عبارت‌اند از: مرحوم استاد رستم شیرازی، مرحوم رضا ابوعطا، استاد عباسعلی پورصفا، استاد محمود فرشچیان، استاد امیر هوشنگ جزئی‌زاده و...

در حال حاضر هنرستان هنرهای زیبا زیر نظر اداره کل فرهنگ و ارشاد اسلامی در رشته‌های تجسمی و موسیقی در ۲ واحد دختران و پسران مشغول فعالیت هنری است.^۵

توصیف بنای هنرستان هنرهای زیبا ویژگی این هنرستان، ساخت آن بر روی صفا^۶ سنگی (سکو)، طراحی آن در دو پلان مجزا و متفاوت و وجود حیاط با صفا است. هنرستان هنرهای زیبا از دو جهت شمال و شرق به ساختمان هنرستان فنی ابودر و از سمت غرب به ساختمان تجاری و از سمت جنوب با نرده‌های فلزی به خیابان مطهری محدود می‌شود. ورودی به این محوطه از طرف خیابان مطهری است.

- ۱- موزه
- ۲- ایوان
- ۳- آتلیه و کلاس درس
- ۴- راهرو

پلان طبقه دوم هنرستان که با اندک تغییراتی منطبق بر طبقه اول است

توصیف پلان مربع مستطیل

این پلان شامل دو طبقه است. طبقه همکف به مسحوطه اداری و طبقه اول آن به موزه اختصاص یافته است.

ورودی این بخش در وسط پلان طراحی شده که به فضای هال (فرم مربع مستطیل) باز می‌شود. هال ورودی نقش ارتباطی برای اتاقها، راهروها و... دارد. در دو سمت (شرق و غرب) هال ورودی دو اتاق به فرم مستطیل و در سمت شمال آن راهرو باریک شرقی غربی واقع است. در راهرو شرقی غربی دو اتاق کوچک در دو سمت شرق و غرب و سرویس بهداشتی قرار دارد.

در وسط راهرو (سمت شمال) راهپله طبقه اول ورودی موزه واقع است. نورگیری این طبقه با پنجره‌ها و ارتفاع مناسب سقف و نور مصنوعی تأمین می‌شود. طبقه اول متعلق به موزه هنرستان است که شامل یک انبار کوچک و یک سالن بزرگ است. مساحت موزه برابر مساحت طبقه همکف است. در اطراف سالن موزه بجز سمت شمالی پنجره وجود ندارد و نور آن با نور مصنوعی و نور شمال تأمین می‌شود.

توصیف پلان L

این پلان نیز در دو طبقه احداث شده و متعلق به کارگاهها و کلاس درس هنرستان است.

این فضا براساس قرارگیری کلاسها و کارگاهها در سمت جنوب و راهرو در سمت شمال ساماندهی شده است. تهویه و نوردهی مناسب این مکان با پنجره‌های متعددی که در ضلع جنوب کلاسها و ضلع شمال راهرو طراحی شده تأمین می‌گردد.

این بازشوهای شفاف (پنجره‌ها) از نظر بصری چشم‌انداز زیبایی به سوی حیاط باغ‌مانند و رودخانه زاینده‌رود ایجاد کرده است.

توصیف ایوان

ایوان هنرستان بر صفا یا سکوی سنگی و جلو دو حجم مربع مستطیل و L شکل بنا شده است. زینت بخش ایوان، ۲۵ ستون با صلابت و سر به فلک کشیده است. نمای صفا در سمت جنوبی با سنگ تیشه‌ای تزئین یافته، ولی در دیگر نماها صفا دارای روکش سیمانی با طرح بلوک و اندازه سنگ است.

ساختار ستون‌های ایوان شامل سه قسمت پایه، بدنه و سرستون است.

۱- پایه ستون‌ها: از سنگ یکپارچه ساخته شده که در آن شیارهایی ایجاد گردید و شیوه ساخت آن شبیه به پایه ستون‌های تخت جمشید است. قطر و ارتفاع آنها ۵۰ سانتی‌متر است.

۲- بدنه ستون‌ها: از چوب درخت کبوده ساخته شده که روی آن با طنباهای کنفی (سازو) پیچیده شده و سپس اندود کاهگل و روی آن گچ نرمه پوشش یافته است.^۷ ارتفاع قلعه ستون‌ها ۷/۵ متر است. روی این ناحیه شیارهای قاشقی به‌عنوان تزیین استفاده شده که این شیارها نیز شبیه شیارهای ستون‌های سنگی تخت جمشید است.^۸ عمق شیارها هر کدام ۲ سانتی‌متر و عرض آن ۳ سانتی‌متر است.

۳- سرستون‌ها: با گچ ساخته و تزیین یافته است و فرم آن به شیوه شبه‌کورنتی است. کتیبه بالای سرستون‌ها با نقوش برجسته گل لوتوس (نیلوفر آبی) با گچ تزیین یافته است.

توصیف نماهای هنرستان هنرهای زیبا

با مطالعه بناهای دو دهه اول معماری پهلوی اول درمی‌یابیم که بیشترین آرایش تزیینات و به‌کارگیری عناصر سبک پهلوی اول در نماهای اصلی مشاهده می‌شود. نماهای فرعی مکانی برای نوآوری و بدعت‌گذاری طراحان است.

این موضوع در مورد نماهای هنرستان هنرهای زیبا صدق می‌کند. نمای جنوبی هنرستان (ضلع رو به حیاط) از بقیه نماها بارزتر است. در این بخش از اصول زیبا و ترکیبی از سطح و حجم با مقیاس عظیم و تلفیقی مصالح ساختمانی آجر، سنگ، کاشی، شیشه، سیمان و آهن و... استفاده شده است.

توصیف نمای ساختمان اداری (فرم مربع مستطیل) نمای ساختمان اداری از دو اختلاف سطح تشکیل شده است. نمای سطح دوم در دو طرف و عقب‌تر از نمای سطح اول واقع است. نمای سطح اول شامل در ورودی کتیبه‌ای بالای آن و دو پنجره در دو طرف آن است. و نمای سطح دوم فقط شامل دو پنجره است. بدنه نماها با گچ و رنگ آبی روشن تزیین یافته است. کتیبه بالای در ورودی با خط زیبای نستعلیق مرحوم حبیب‌الله فضائی، نام هنرستان هنرهای زیبا و سال تأسیس آن ۱۳۱۵ در زمینه کاشی لاجورد

هنرهای زیبا با آبی صفیان

تاسیس ۱۳۱۵

با نقوش اسلیمی و بوته به سبک کاشی معرق تزیین یافته است. طرح اسلیمی را مرحوم عیسی بهادری و کاشیکاری آن را استادان چیره‌دست انجام داده‌اند.

نماهای فرعی این بخش که شمال نمای شمالی و غربی است با ملات سیمان گچ به فرم قالب سنگی و ابعاد سنگ ازاره صنفه (۱۷×۲۷) تزیین یافته است. رنگ اندود نمای شمالی به علت استفاده از سیمان خاکستری است. ولی در نمای شرقی آثار رنگ قرمز آخرا مشاهده می‌شود. این مسأله نیاز به تفحص بیشتری دارد. بدنه ضلع شرقی این ساختمان مانند دو نمای شمالی و جنوبی بوده ولی در دو دهه اخیر پوشش آن آجر شده است.

توصیف نمای ساختمان کارگاهها (فرم L)

این بخش شامل دیواری با پوشش گچی و رنگ آبی، پنجره‌های ردیفی با کشش عمودی در دو طبقه، کتیبه‌های گوناگون همراه با تزیینات کاشی و فرمهای اسلامی نظیر قوس پنج و هفت است. پنجره‌های این نما دارای تقسیمات ساده و هندسی و چهارچوب آن از چوب ساخته شده است. تقسیم‌بندی پنجره‌ها از لحاظ اندازه از دوره قبل (قاجار) بزرگتر و متفاوت‌تر گشته است. در این بنا شیشه رنگی دیده نمی‌شود. کتیبه‌های این نما از کاشی هفت رنگ تشکیل شده است. از لحاظ فرم، اندازه و رنگ انواع گوناگون دارد.

نمای ساختمان کارگاههای
هنرستان هنرهای زیبای اصفهان

پرندهکان با حاشیه‌های متعدد مشاهده می‌شود. نماهای فرعی این بخش (فرم ۱) در ضلع غربی، شمالی و شرقی دارای تزیینات آجر و پنجره‌هایی با تقسیمات ساده هندسی با کشش عمودی از جنس چوب و شیشه است.

نمای این بخشها به گفته هنرجویان قدیمی سیمانی و به فرم بلوک و با ملات سیمان و گچ بوده است. پوشش این نماها به صورت آجر در دو دهه اخیر انجام گرفته است. در نمای سمت شرقی اخیراً کتیبه‌هایی با کاشی هفت‌رنگ و به فرم عمودی نصب شده است. این کتیبه‌ها متعلق به ساختمانی در بخش غربی هنرستان بوده که پس از انقلاب اسلامی تخریب شده و امروز به جای آن ساختمانی مدرن و نامتجانس با دیگر بخشهای هنرستان برپا شده است.

انواع کتیبه‌ها از طبقه بالا به پایین عبارت‌اند از:
۱- کتیبه‌هایی که در پشت بغل قوس پنجره‌های طبقه اول واقع‌اند.
۲- کتیبه‌هایی که به فرم مربع مستطیل (با ارتفاع بلند) در حدفاصل دو پنجره طبقه همکف و اول واقع است.

۳- کتیبه‌هایی به فرم مستطیل (با ارتفاع کم) که حدفاصل ایوان و پنجره طبقه همکف قرار دارد. کلیه کتیبه‌ها دارای نقوش اسلیمی ختایی و ترنج در وسط بر کاشی هفت‌رنگ است. رنگ غالب در این بخش لاجورد و آبی است. نقوش و رنگ زمینه به صورت افقی و یک در میان عوض می‌شود. علاوه بر این قالبها در نمای بیرونی و جلو آمده قسمت جنوب غربی و قسمت فوقانی ورودی این نما تزیینات کاشی به سبک هفت‌رنگ با نقوش گل و بوته گلدانی و

بنای هنرستان هنرهای زیبا بر سکو یا صفا سنگی همانند ساختمانهای دوره هخامنشی استقرار یافته است. نظام ساختاری دیوارها و ستونهای ایوان باربر بوده که بار سقف به کمک شاهتیرهای چوبی به دیوارها و ستونها و سپس به سکو و زمین انتقال یافته است. نظام ساختاری سقف بر روی خرپاهای چوبی به شیوه شيروانی اجرا شده است. این عمل از نظر عایق حرارتی (سرما و گرما) و همچنین هدایت باران بسیار مفید است. در زیر سقف تفال کوبی شده که زمینه مناسبی برای پوشش گچی در سقف ایجاد کرده است. برای پوشش سقف طبقه همکف از تیر آهن استفاده شده است. یکی از دلایل انتخاب فرم ساده برای پلان و قرارگیری کلاسها در یک سمت راهرو نیاز به ایجاد فضای وسیع با ارتفاع زیاد و بنای سقف مسطح است.

مصالح ساختمانی به کار رفته در سازه و تزیینات در سازه و تزیینات بنا از مصالح گوناگون ساختمانی ذیل استفاده شده است:

- چوب، برای اسکلت ستونها، شاهتیرها، تیرچههای چوبی، خرپای زیر سقف تفالها و تختههای پوششی، پنجرهها و درهای چوبی.

- آجر، برای ساخت دیوارهای باربر و جداکننده به ابعاد (۲۰×۲۰×۴) سانتی متر و ابعاد جدید (۸×۱۰×۲۱)

- ورق گالوانیزه به منظور ایجاد سقف شيروانی - سنگ برای ایجاد سکو (صفا)، پلههای عریض و پایه ستونها، (عمدتاً از جنس سنگهای رسوبی).

- ابعاد سنگها برای تزیین نماهای کرسی (۳۷×۱۷) است.

- دوغاب سیمان، برای اندود و به منظور ایجاد زمینه برای رنگ آمیزی و همچنین ایجاد بلوک سیمانی با سیمان.

- گوههای چوبی برای تراز نمودن ستونها و سنگهای کرسی

- گچ برای سفید کردن و پوشش تزیینی برای ستونها، سرستونها، بدنه نماها و زیرسقفها - کاشی معرق و کاشی هفت رنگ برای تزیین کتیبهها

- استفاده از موزائیک به منظور پوشش کف سالن، ایوان و کلاسها

نکته پایانی مطلب، معرفی مهندس معمار بنا

است که متأسفانه علی رغم کاوش نگارنده نام و نشان از طراح و مهندس معمار به دست نیامد اگر چه برخی از هنرجویان قدیمی بر این نظرند که ویلهلم مایر آلمانی اولین رئیس هنرستان صنعتی طراح و مهندس معمار هنرستان هنرهای زیبا بوده است.

پی نوشت

* - ساختمان هنرستان هنرهای زیبا با هنرستان صنعتی مشترک بود، که در جوار هنرستان هنرهای زیبا فعالیت می کرد. ولی اختلافاتی که بین این دو هنرستان پدید آمد، منجر به تفکیک این دو واحد شد. زمین شمال ساختمان هنرهای زیبا به هنرستان صنعتی و ساختمان کنونی به هنرستان هنرهای زیبا اختصاص داده شد. در عوض ساختمان هنرستان، سازمان بودجه آن زمان اعتباری معادل هفتصد هزار ریال برای ساخت هنرستان صنعتی پرداخت کرد.

۱- عیسی بهادری از فارغ التحصیلان مدرسه کمال الملک می باشد.

۲- هنرجویان با گواهینامه ششم ابتدایی ثبت نام می کردند و پس از شش سال تحصیل به اخذ دیپلم نایل می شدند.

۳- هنرآموزان این رشته عبارت بودند از: نقاشی، مینیاتور و تذهیب و نقش فرش مرحوم عیسی بهادری، نقاشی طبیعت مرحوم نورمحمد معیری، منبت مرحوم احمد صنیعی آبادهای، خاتم مرحوم خلیل گلریز خاتمی، زریبافی مرحوم پورنقشید، قلمزنی مرحوم نصرالله مهذب، کاشی سازی مرحوم حسین کاشی تراشی، مجسمه سازی مرحوم مسیب تمدن.

۴- با عرض پوزش از همه هنرمندان فارغ التحصیل این هنرستان که نام آنان برده نشد، زیرا تعداد نام هنرمندان فارغ التحصیل این هنرستان از حجم این مقاله بیشتر می باشد.

۵- هنرجویان از سال دوم دبیرستان پس از گذراندن امتحان ورودی وارد هنرستان هنرهای زیبا می شوند و پس از ۲ سال تحصیل دیپلم می گیرند و سپس وارد مقطع پیش دانشگاهی هنر می شوند.

۶- ایجاد صفا از خصوصیت معماری سابق و با بازگشت به معماری دوران باستان است.

۷- فقط ۷ ستون از ۲۵ ستون دارای اندود کاهگل است. در بقیه ستونها در مرمت های بعدی به جای کاهگل از گچ زیر استفاده شده است.

۸- شیارهای ستونهای تخت جمشید به دلیل اختلاف ارتفاع و خطای دید بصری از پایین به بالا به یک اندازه به نظر نمی رسد.